

p. 134 = *lu*¹⁾ *Frat*; Radu *Lupetru*cz U. Săvăstreni 1726, p. 274 = *lu Pătruț*; Bukur *Lusztroaie* U. Sebeș 1726, p. 194 = *lu Stroaie*.

Compuse cu o prepoziție: Komsa *Din dial* U. Porumbacul de jos 1680; ~ *Dengyal* ibid. 1688; Birsz *Dingyal* ibid. 1726, p. 12; Antoni *din Gyal* ibid. 1766, p. 38; ~ *Dingyal* ibid. 1789, 51 (cf. și Ion Many *din gyál* ibid. 1789, p. 2); Alegza *Dingyal* U. Șinca 1726, p. 158 (Aldja Vlad *din dial* U. Teoderița 1788, p. 62); Barb *Dilavalye* U. Porumbacul de jos 1726, p. 8, redat în izvoare mai vechi: ~ *Dela Valya*, ibid. 1688 sau chiar ~ *Dilea Vallya* ibid. 1688; Opra *Dendrum* (Viștea de jos) 1633 P u ș c a r i u *Fragm.* 190 = *din drum*; Many *Inkasze* U. Comana de jos 1726, p. 484; Iuon *Delatur* U. Făgăraș 1726, p. 52, toate indicând apartenența locală, sunt interesante fiindcă le găsim petrificate în forme antroponomastice²⁾ intrate în tradiție, mulțumită documentelor care oglindesc o exigență juridică destul de veche³⁾).

ȘTEFAN PAȘCA

III

INFLUENȚĂ ROMÂNEASCĂ ASUPRA FONETICEI SÂRBEȘTI DIN BANAT.

Dr. Velimir Juga, în cartea *A magyar szent korona országában élő szerbek*, Budapeșt, 1913, p. 39, semnalează o influență românească în pronunțarea Sârbilor din fosta «graniță» a Banatului. Anume Sârbii grăniceri, în loc de două africcate, *č* și *ć*, net deosebite în graiurile serbo-croate, pronunță una singură, adecă *ć*⁴⁾.

¹⁾ Asupra căruia cf. S. PUȘCARIU, *Der lu Genetiv im Rumanuschen* în *Zeitschrift rom. Ph.* XLI, 1921, p. 76—82 și D. GĂZDARIU, *Descendenții demonstrativului ille în limba română*, Iași, «Viața Românească», 1929, p. 88 și urm.

²⁾ Compuse din aceleași elemente, în limba comună, cf. WEIDELT, *Jahresb.* XIX, 19.

³⁾ Probabil tot un compus cu prepoziția *de* e și numele de familie *Delegat* U. Răușor 1726, p. 224, 1758, p. 278 = *de le g a t*, fiindcă ni se pare că la data de mai sus nu devenise comun neologismul *delegat*.

⁴⁾ *Op cit*, p. 39. «A románokkal érintkező és a régi határörvidéken lakó szerbek (granicársári vagy militári) sok helyen a «cs»-t «ty»-nek ejtik, így pl. nem mondják «csasa» hanem «tyasa»».

Această particularitate a unor graiuri sârbești din Banat a fost din nou relevată de Dr. Jovan Erdeljanović în articolul *Značaj etnoloških ispitivanja u Vojvodini*, publicat în *Letopis Matice Srpske*, knj. 313, p. 116—129¹⁾. Autorul consideră confundarea sunetelor *č*, *dž* cu *ć*, *gj* la Sârbii din Banat datorită influenței românești.

Ce sunt cele două africane s.-cr. *č* și *ć*? (Ne vom ocupa numai de părechea afonă *č* și *ć*, deoarece *dž* și *gj* sunt corespondentele lor fonice, fără altă deosebire în articulație).

Č nu este nici pe departe identic cu africata românească din cuvinte ca *cer*, *ce*, *ceară*. Pe când în *č* s.-cr. elementul al doilea, fricativ, este un fel de [ʃ] care îi dă africateri un caracter « aspru »²⁾, în cele mai multe graiuri românești aceeași africată are ca element fricativ un fel de [s̺] palatal, cu un caracter acustic « moale ». În anchetele pe care le-am făcut până acuma, în Ardeal și Bucovina, pentru Atlasul Lingvistic al României, am întâlnit un [č̣] aspru asemănător celui s.-cr. numai în Nordul Transilvaniei, mai cu seamă în Maramureș. Africata românească (să o notăm [č̣]³⁾ este mai aproape de *ć* s.-cr. de cât de *č* s.-cr. De fapt și *ć* s.-cr. are ca element fricativ un [s̺] palatal. Totuși *ć* s.-cr. este cu o nuanță aproape imperceptibilă mai moale decât [č̣] românesc, să zicem bucureștean.

Un [ć] foarte moale, putând fi considerat identic cu *ć* s.-cr., există în Banat (și în parte și în jud. Hunedoara și în Crișana), dezvoltat din palatalizarea unui *t* urmat de *e*, *i*: *frate* > [frat'e] > [frace]. În graiurile acestor regiuni, vechiul [č̣], pierzându-și elementul ocluziv, a devenit [s̺]. Bănățenii, când vorbesc limba

1) Revista *Letopis Matice Srpske* nu mi-a fost accesibilă, dar conținutul articolului sus-amintit mi-e cunoscut din recensia publicată de J. Bogičević în *Glasnik istoriskog društva u Novomgradu*, knj. IV. Sremski Karlovci, 1931, p. 157—158.

2) V. Olaf Broch, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, 1911, p. 64 și 96. A. Belić aude un [t̺] cerebral în partea ocluzivă a africateri s.-cr. (v. recensia lui Belić asupra lucrării lui Broch: *Očerk fiziologiji slavjanskoj reči* în *Rocznik slavistyczny* IV, p. 192).

3) [č̣] este semnul cu care am notat, în anchetele pentru ALR, africata mai moale din Sudul Transilvaniei, pentru ca să o deosebim de africata aspră [č̣] din Maramureș.

literară, întrebuițează africata [č] din graiul lor pentru [ĉ] literar: [čai], [čarǎ], [če], etc.¹⁾. De asemenea, Bănățenii când vorbesc sârbește redau pe č s -cr. tot prin [č] din graiul lor. Limba sârbească are deci în gura unui Român bănățean o singură africată ([č]aša, [č]a[č]a) în loc de două ([č]aša, [č]a[č]a). De altfel un Român bănățean și în general orice Român (afară de Maramureșeni) nu poate pronunța africata s -cr. aspră č (și dž firește)²⁾, ci o înlocuiește cu africata pe care o are în graiul său, adică unul cu [č], altul cu [ĉ]

Despre particularitatea fonetică amintită mai sus în graiul Românilor bănățeni când vorbesc sârbește mi-am dat seama de mult. De aceea găsesc justă părerea lui Juga și Erdeljanović că amestecul lui č și ĉ, la Sârbii ce trăiesc în contact cu Românii, este de origine românească³⁾.

Notez însă că în graiul celor două localități serbo-croate studiate de mine pentru ALR n'am constatat nici un fel de amestec între sunetele care reprezintă pe č și pe ĉ. În graiul din comuna Gad (jud. Timiș-Torontal) există [č] și [č] întocmai ca în graiul din Belgrad, iar dialectul carașovean (Carașova, jud. Caraș) are un [č] identic cu cel literar s.-cr., pe când lui č din limba literară îi corespunde un [t'] palatal identic cu [t'] ardelenesc din cuvântul [frat'e] (ocluzivă palatală, foarte apropiată de [k']); unii sunt chiar tentați să noteze [k'], de ex. [noc] «noapte» la Gad, iar [not'] la Carașova. Nici una însă din aceste două localități nu aparține așa zisei «granițe» unde a fost semnalat amestecul între č și ĉ.

E. PETROVICI

¹⁾ Am spus mai sus că deosebirea dintre [ĉ] și [č] este minimă; de aceea pronunțarea [čai], [čarǎ], pentru [ĉai], [ĉarǎ], a Bănățenilor trece de obicei neobservată

²⁾ Făcând interpretări de texte s.-cr. cu studenții Facultății de Litere din Cluj, mi-a fost imposibil să-i fac pe studenți să pronunțe č și ĉ; toți au pronunțat pentru amândouă [č].

³⁾ Milan Rešetar, în *Der štokavische Dialect*, Wien, 1907, p. 131 (*Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung VIII*), semnalează confundarea lui č și ĉ în graiul orășenilor din Dubrovnik (Ragusa). Și în cazul acesta putem presupune că suntem în prezența unei influențe a unui grai neslav, anume romanic.